

Naturalistický obraz sveta v tvorbe devínskeho Chorváta Ruda Slobodu

Erika Lalíková

Katedra filozofie a dejín filozofie

FiF UK v Bratislave

Príspevok je výstupom z projektu APVV-18-0178.

Osnova príspevku

- 1. Jeden z možných pohľadov na naturalizmus
- 2. „Stopy“ Ruda Slobodu, leitmotív jeho textov

Texty Ruda Slobodu

(kombinácia beletrie a sčasti filozofie, doplnené o rámec úvah o Bohu, s vyústením do premýšľaní o téme samovraždy...)

= výzva

nielen pre literárnu kritiku, možno psychológiu (z dnešného pohľadu by sme snád' časť jeho tvorby priradili k tzv. *folk psychology*), každopádne výzva aj pre filozofa (etika, sociálneho filozofa)...

Tam, kde sa Morava stretáva Dunajom

S

Na okraj „vradenia sa“ RS

- 16. 5. 1992 „Naša komunita si na sebe dosť zakladá. Máme určité tradície: ochotnícke divadlá, dychové súbory, a tiež vrch Kobylu, kde rastú unikátne rastliny – nikde inde na Slovensku nie. Aby mohla nejaká komunita existovať, musí mať takéto originálne územie. Na originálnom území sa komunita ľahšie upevňuje. Aj moji rodáci sú všetko originálne kusy, málokto je tuctový...“

(RS Záznamy 2010, s. 167)

- „Novovešťania radi debatujú o všetkom možnom. (...) Novovešťan by považoval za neslušné, keby musel priznať, že o istej veci nie je schopný diskutovať. (...) Novovešťana sa môžete opýtať na všetko, na všetko vám slušne odpovie, povie všetko, čo o veci vie. On predpokladá, že ho potrebujete. Nemyslí si, že ho skúšate, ani sa nechce stať vo vašich očiach nadpriemerne vzdelaným. Nie je tak vychovávaný, od detstva. Je to chorvátska výchova. My sme sa sem prišli skryť pred okupantmi, a preto sme sa museli asimilovať. Slováci sa nám zdali ohromne primitívni, tak sme sa aj my takými urobili, a neskôr sme zistili, že tí Slováci sú múdrejší, ako sme si mysleli, ba teraz už o rozdieloch v inteligenčnom horizonte ani nedebatujeme. **Sme takí istí, ako iní z okolia Bratislavy.**“

(RS Záznamy 2010, s. 168)

K téme naturalizmu – pár poznámok

- **Naturalizmus** stál ako jeden zo skôr okrajových, avšak neprehliadnutelných prúdov v centre pozornosti viacerých (aj) slovenských a českých autorov
- **Naturalizmus ako literárne hnutie, literárna škola**; snaha čo najobjektívnejšie zachytiť skutočnosť vrátane všetkých negatív; človek chápaný ako podmienená bytosť obmedzená hlavne na biologické prejavy
- **Naturalizmus ako filozofický názor** potvrdzuje, že príroda je jediná skutočnosť, jediné bytie, neexistuje žiadny duchovný princíp odlišný od prírody
- **Naturalizmus podľa Johna Rydera je typ modernizmu**

Zjednodušené interpretácie

- Pod názvom **naturalizmus (moderný naturalizmus)** sa skrýva v súčasnosti celé spektrum rozmanitých názorov: redukcionizmus, ontologický a/alebo metodologický atomizmus, teória racionálnej voľby
- V súčasnosti **prevládajú koncepcie prevládajú koncepcie motivované evolučnou neodarwinovskou teóriou, evolučnou psychológiou a evolučnou genetikou**
- **Prevláda snaha o integrované chápanie sveta**
- Pôvodný projekt vedy nepredpokladal, ako konštatuje Martin Paleček, jej rozdelenie na vedy prírodné a spoločenské, vychádzal z prirodzeného vnímania jednoty vedy. Sociálne vedy ťahajú za „kratší koniec“
- **Spoločenský vedci a filozofi sa delia do dvoch táborov: na naturalistov a interpretativistov.**
- **Naturalisti** sa domnievajú, že spoločenské vedy si zaslúžia rekonštrukciu, aby sa čo najviac priblížili štandardom prírodných vied.
- Prívržencov druhého prúdu môžeme označiť pojmami: **idealisti, fenomenológovia, štrukturalisti, etnometodológovia, študenti semiotiky, hermeneutiky, postmodernizmu a dekonštrukcie**; zástancovia tohto tábora sú presvedčení o tom, že to, čo je pre človeka a ľudské spoločenstvo podstatné, je význam a intencionalita

- **Interpretativizmus** je nevyhnutné odlišiť, ako na to upozorňuje Tatiana Sedová, od interpretatívnej filozofie, ktorá vychádza z predpokladu, že vždy sa nachádzame v nejakých vzťahoch k svetu, k iným a k nám samým.
- Ak by sme mali vysloviť hypotézu, kam priradiť tvorbu a myslenie RS z filozofického hľadiska – tak je to práve táto poloha.
- Kým **interpretativisti** (a či **konštruktivisti**) interpretujú ľudskú kultúru ako jav *sui generis* a nekladú dôraz na hľadanie kauzálnych zákonitostí ľudského správania, **naturalisti**, naopak, akcentujú priblíženie spoločenských vied štandardom vied prírodných.

Aké je miesto Ruda Slobodu? Je a či nie je naturalista, alebo konštruktivista/interpretativista?

- Zrejme by súhlasil so známou metaforou mysle, ktorú pripodobňujeme k švajčiarskemu nožu:

„... stejně jako švýcarský nůž obsahuje velké množství nástrojů, které podle potřeby nastavíme ke správnému použití, tak můžeme analogicky rozumět i jednotlivým částem mysli, které jsou schopné se včas aktivovat jako vhodné nástroje k užití ve vztahu k okolí (v nejširším slova smyslu). Tyto nástroje nejsou však libovolné, ale fixní“ (Paleček 2010, 315).

Pri hľadání odpovede na vyššie položenú otázku sa ukazuje byť zrozumiteľné uvažovať nad diferenciou a vymedzením medzi: **naturalizmom ako literárnym smerom** (ku ktorému sa Sloboda čiastočne hlási)

a **naturalizmom ako filozofickým smerom**, resp. formou tzv. **etického naturalizmu**.

Filozofické začiatky - poloha samouka

- „Ťažko som sa predieral mnohými filozofickými knihami: sú ťažké a nudné a neľudské, chcú nás donútiť k nejakej viere. Ale práve medzi najväčšími filozofmi som našiel svojich najväčších priateľov (Platón, Augustínus Aurelius, Tomáš Akvinský, Luther, Hus, Kant, hegel, Nietzsche, Mach, Heidegger). Ich večná nespokojnosť a úcta k rozumu ma možno nejako „spacifikovali“. Ale to nejako! Takmer nijako! Stále mám pocit, že som na všetko prišiel aj tak sám, bez nich. Ale nedalo by sa bez nich. Sme trpaslíci, ktorí stojíme na pleciach obrov. Vyzerajú často menší – ale aj to je relatívne.“
(RS, Z Tvorby Pokus o autoportrét 1988, 2002, s. 363)

Tri hlavné zdroje Slobodovho intelektuálneho záujmu:
filozofia – náboženské myslenie – beletria

- „Moderná pragmatická filozofia silne ovplyvňuje naše poznanie, že ani u seba, ak sme úprimní, už nehľadáme čisté pohnútky svojich činov alebo radosti a chceme ich nájsť v nejakej matematickej formule, ktorá je odvodená z makrosveta, teda z geometrie, fyziky, ekonomiky, biológie. Tým deformujeme svoje vzťahy k ostatným ľuďom, pretože ani u nich nevieme nájsť čisté prejavy dobrej vôle neovplyvnené pudmi, inštinktmí či inými silami. Usilujeme sa z týchto pragmatických zákonov vyvodiť nevyhnutnosť dobrej vôle, sme teda opäť pragmatickí a zabúdame, že ak je aj dobrá vôľa výmyslom, je silnejšia a potrebnjšia ako rozum, ktorý zväčša habká, a ak sa má niečím nadchnúť, zostáva akoby v pozadí.“
(RS, Rozum 2005, s. 253)

Sám seba videl ako:

- „Som **faktický realista**, keby som sa namáhal, tak budem surrealista. Realizmus sa najlepšie číta. Všetko ostatné spotrebuje veľa konzumentovej energie a času.“ (RS Záznamy 2010, s. 154)
- „Keďže som nikdy nevedel pochopiť niečí odpor k naturalizmu, píšem také vety dodnes, ale redaktori sú zatiaľ ešte stále silnejší ako ja: **nechcú mať zo mňa naturalistu**.“ (RS, Z Tvorby Pokus o autoportrét 1988, 2002, s.275)
- „Ja všetko považujem za poéziu, áno, aj Berkeleyho filozofiu, aj Humeovu, aj teórie A. F. Begiašviliho. To je však moje, veľmi súkromné, úzke poňatie poézie. (...) Dnes sú vedci priveľmi špecializovaní a zamorení číslicami, štatistikou, kvantami. Ale to nemusí byť večne... (...) **Ved' aj dnes má poézia (tá písaná) a veda rovnaký cieľ: naplniť život človeka zmyslom, urobiť ho imponujúcim. Naučiť ľudí, aby vnášali poéziu do každej sekundy života.**“ (RS, Z Tvorby Pokus o autoportrét 1988, 2002, s. 336-337)

Etický naturalizmus?

- „O **etickom naturalizme** sa však niekedy hovorí aj v inom, širšom význame /v užšom význame uvažujeme o tzv. metaetickej pozícii, pripúšťajúcou definovanie morálnych pojmov na báze deskriptívneho jazyka.../, keď sa ním opisujú tie etické koncepcie a názory, ktoré sa pokúšajú o vysvetlenie problému, ako fenomén morálky zapadá do naturalistického obrazu sveta.“ (Szapuová, Nuhlíček 2017, s. 9)
- „Morálne konanie predstavuje konštitutívny znak ľudskej prirodzenosti a morálka tak zastáva významné miesto v živote človeka. Dalo by sa povedať, že je to najvyššia direktíva upravujúca vzájomné správanie sa členov skupiny, spoločenstva tak, aby v živote čo najviac prosperovali a mohli sa vyvíjať.“ (Plašienková, Kmeťová 2017, s. 208)

Slobodove texty /Z. Prušková/

- Polopriznané autobiografie
- Pisateľská stratégia dômyselnej štylizácie
- Naivná – neartikulovaná forma nie-písaného života
- Seba-dopisovanie, seba-prepisovanie, seba-vpisovanie
- „Ak prijmeme predpoklad, že Sloboda je autorským typom ušľachtilého diletanta a laika, o čom svedčí aj originálny spôsob autorovej adaptácie biografických žánrových postupov, potom je sústredenie sa na témy a motívy logicky jednou z najdôležitejších vedomých pisateľských stratégií takéhoto tvorcu.“ (Prušková 2001, s. 16)
- Neštandardné textotvorné postupy
- Potreba dotvárať sa písaním
- Terapeutické, sebazáchovné gesta
- Krajina Devínskej Kobyly ako *alter ego*
- *Krajina vytvárajúca zázemie, zásvetie*
- Úvahy o prírode, úvahy o Bohu a ich základ v ľudskej prirodzenosti
- Krajina ako pohyblivý obraz, krajina ako estetický artefakt

Jeseň / Smrť

- Samovražda ako „problém večného pokušenia porušiť racionálny, logický, alebo inak nevyhnutný vplyv vyššieho zákona (Boha, štátu, príbuzenských a pokrvných zväzkov) na ľudskú individualitu.“(Prušková 2001, s. 96)
- Slobodove úvahy o smrti majú sentimentálno-ironickú modalitu (Z. Prušková)

„... po ľudskej jeseni už nepríde jar, ale permanentná zima.“

(RS Záznamy 2010, s. 242)

„Možno by už bolo naozaj na čase obesiť sa. Ale čo ak sa mi to nepodarí a budem sa musieť za svoj pokus hanbiť? Človek nemôže komunikovať iba s knihami, filmami, obrazmi, s prírodou, so zvieratami. Potrebujem niekoho, komu by som mohol vyjaviť celú svoju dušu. Vari ja nerád utešujem? Vari som málo ľuďom pomohol? A predsa ten hrozný chlad, ktorý vanie z ľudí okolo mňa, núti ma myslieť na samovraždu.“

(RS, Rozum 2005, s.287-288)

Použitá literatúra

- SLOBODA, R. (2010): *Záznamy*. Bratislava: Fragment.
- SLOBODA, R. (2005): *Rozum*. Bratislava: Svetová knižnica SME.
- SLOBODA, R. (2014): *Narcis*. Bratislava: Slovart
- SLOBODA, R. (2016): *Jeseň*. Bratislava: Slovart.
- SLOBODA, R. (2002). *Rudolf Sloboda. Z tvorby*. Bratislava: Slovenský Tatran.
- PALEČEK, M. (2010): Naturalizmus versus interpretativizmus ve společenských vědách. In: *Organon F*, 17 (3), 303-321.
- POPPER, K. R. (1995): *Hľadanie lepšieho sveta*. Bratislava: Archa.
- PRUŠKOVÁ, Z. (2001): *Rudolf Sloboda*. Bratislava: Kalligram.
- RYDER, J. (2002): Zmierenie pragmatizmu a naturalizmu. *Filozofia*, 57 (2), 123-136.
- SEDOVÁ, T. (2000): *Úvod do filozofie sociálneho poznania*. Bratislava: Stimul.
- SEDOVÁ, T. (2016): Na margo poznávacej stratégie v sociálnom poznaní: medzi interpretativizmom a naturalizmom. *Filozofia*, 71 (8), 669-679.
- SZAPUOVÁ, M., NUHLÍČEK, M. (2017): Naturalizmy v súčasných filozofických diskusiách. In: Szapuová, M., Nuhlíček. M. et al.: *Medzi vedou a morálkou. Perspektívy naturalizmu*. Bratislava: UK Bratislava, s. 7-26.
- KEIL, G. (2017): Naturalizmus a ľudská prirodzenosť. In: Szapuová, M., Nuhlíček. M. et al.: *Medzi vedou a morálkou. Perspektívy naturalizmu*. Bratislava: UK Bratislava, s. 27-62.
- PLAŠIENKOVÁ, Z., KMEŤOVÁ, K. (2017): K problematike evolučného základu morálky. In: Szapuová, M., Nuhlíček. M. et al.: *Medzi vedou a morálkou. Perspektívy naturalizmu*. Bratislava: UK Bratislava, s. 192-211.

Preklad knihy *Jeseň – Jesen*: Maria Kursar i Zrinka Stričević-Kovačević

Diplomski rad: Brtan Diana: *Autobiografski elementi u djelima Rudolfa Slobode*. Zagreb 2013. Mentor: Zrinka Kovačević

Hvala na pažnji
Ďakujem za pozornost'

